

ÖZBEKİSTAN RAPORU- Dr.İlhami Pektaş

Bir Orta Asya ülkesi olan Özbekistan'ın resmi adı Özbekistan Cumhuriyeti olup, ülkenin denize kıyısı bulunmuyor. Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Türkmenistan ise Özbekistan'ın komşu ülkelerini oluşturuyor. Özbekistan Cumhuriyeti, Azerbaycan, Kazakistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kırgızistan, Türkiye ve Türkmenistan ile birlikte 7 bağımsız Türk devletinden birisi olup kullandığı resmi dili Özbek'cedir. Özbekistan, 1925 yılında bağımsız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiş ve yaklaşık 66 yıl Sovyetler Birliği egemenliği altında kaldıktan sonra 31 Ağustos 1991'de Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülkenin Başkenti Taşkent olup nüfusu 35.3 milyondur. Taşkent'in nüfusu 3 milyona yakındır. Özbekistan, zengin tarihi, çok sayıda farklı milletin bu bölgeye ilgisi nedeniyle, doğu ve batı medeniyetlerini birleştirerek zengin bir kültüre sahip olmuştur.

ÜLKE EKONOMİSİ:

GSYİH: 80,4 milyar Dolar(2022)

GSYİH Büyüme Oranı: % 5,4 (2022)

Kişi Başı GSYİH: 2.255 Dolar (2022)

Enflasyon Oranı: % 14,1 (2020)

İşsizlik Oranı: % 9,0 (2018)

Sektörel GSYİH dağılımı: **Tarım:** %17,9, **Sanayi:** %33,7, **Hizmet:** %48,5

Ana endüstriler: Otomotiv, tekstil, gıda işleme, makine yapımı, metalurji, madencilik, hidrokarbon çıkarma, kimyasallar

Toplam İhracat: 14,2 milyar Dolar

İhraç ürünleri: Enerji ürünleri, pamuk, altın, mineral gübreler, demir ve demir dışı metaller, tekstil, gıda maddeleri, makineler, otomobiller

Toplam İthalat: 19,5 milyar Dolar

İthalat Ürünleri: Makine ve ekipman, gıda maddeleri, kimyasallar, demir ve demir dışı metaller

İhracatında Başlıca Ülkeler: İsviçre, Çin, RF, Kazakistan, Türkiye

İthalatında Başlıca Ülkeler: Çin, RF, Güney Kore, Kazakistan, Türkiye

Para Birimi: Özbekistan Somu

Başlıca ticaret ortakları: Çin, Kazakistan, Rusya, Türkiye, Güney Kore

Başlıca ihracat kalemleri: Petrol gazları, otomotiv, pamuk, bakır, radyoaktif elementler, altın, yaş meyve, çinko

Başlıca ithalat kalemleri: Otomotiv aksamaları, ilaç, petrol yağları, ahşap ürünleri

Başlıca İhraç Ürünlerimiz: Temizlik maddeleri, ilaç, römork, plastik ürünleri, gıda işleme makineleri

Başlıca İthal Ürünlerimiz: Bakır, bakır alaşımları ve bakır ürünleri, levhalar, pamuk ipliği, işlenmemiş çinko, petrol yağları, gübre, konserve, altın, işlenmemiş kurşun, ipek

Madenler: Özbekistan yer altı kaynakları bakımından oldukça zengin olup özellikle uranyum, doğalgaz ve altın Özbekistan ihracat kaynakları arasında ilk sırayı alır. Gazlı, Çarkak, Mubarak'ta doğalgaz, Fergana Vâdisi ve Aşağı Surhan-Derya'da petrol, Angran'da kömür, Almalık ve Kaytaş'ta bakır, çinko,

kurşun, molibden ve Muruntau'da bol miktarda altın yatakları vardır. Nuratau'dan çıkarılan Gazgan mermeri güzelliği ve dayanıklılığı ile meşhurdur. Özbekistan, yıllık 80 ton altın üretimiyle dünya sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır. Bakır rezervleri 800 milyon ton olarak varsayılmaktadır. Kömür üretimi yıllık 6 milyon tondur.

Tarım: Özbekistan, diğer Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk karasal iklime sahiptir. Bu nedenle ülkenin %9'u tarıma elverişlidir. Ülke topraklarının %12 gibi çok az kısmı ormanlarla kaplıdır. Sirideya (Seyhun), Amuderya (Ceyhun) nehirleri ülkede bulunan en önemli akarsudur. Aral gölü ise Özbekistan coğrafyasının en büyük gölü olma özelliği taşır ama Rus'ların yanlış tarım politikaları sonucunda neredeyse kurumuştur. Nüfusun %30'u tarım sektöründe çalışmaktadır. Özbekistan'da, pamuk önemli yer tutmaktadır ve ülke dünyanın dördüncü pamuk üreticisidir. Özbekler buğday, meyve, sebze, ipek ve pirinç yetiştirmektedirler. Ekonomik yapı ise tarım ağırlıklıdır. Ülke ekonomisinde hayvancılık da önemli yer tutmaktadır. Sığır, koyun, keçi ve kümes hayvanları vardır. Özellikle astragan kürk koyuncululuğu büyük önem kazanmıştır ve ihraç edilmektedir. Bölgenin en büyük gölü Aral, Sovyet döneminde yanlış tarım politikaları neticesinde kurumaya başlaması Özbekistan için büyük bir çevre felaketi olmuştur.

Eğitim : Özbekistan'da eğitim ve kültür Rusya'nın etkisi olmasına rağmen büyük gelişme göstermiştir. Taşkent Üniversitesi 1920'de kurulmuştur. Günümüzde üniversite sayısı 46' ya yükselmiştir. Orta öğretimin mecburi olduğu Özbekistan'da okuma-yazma oranı %100'e yakındır. Özbekistan üniversiteleri büyük bilim merkezleridir.

Ekonomi: Özbekistan, uluslararası finans kuruluşları öngörülerine göre, gelecek 10 yılda dünyada en hızlı büyüyecek ülkeler arasında yer alıyor. Genç işgücüne ve zengin doğal kaynaklara sahip Özbekistan'ın son 10 yılda yıllık ortalama yüzde 8 büyümesi de dikkat çekiyor. Özbekistan ekonomisi sanayi ve tarıma dayalı. Dünyanın üçüncü pamuk üreticisi olup İpekböcekçiliği yaygın olarak yapıyor. Üzümleri meşhurdur. İklimi ve bitki örtüsü sığır ve koyun besiciliğine elverişli olup bölgede en çok Karakul koyunları besleniyor.

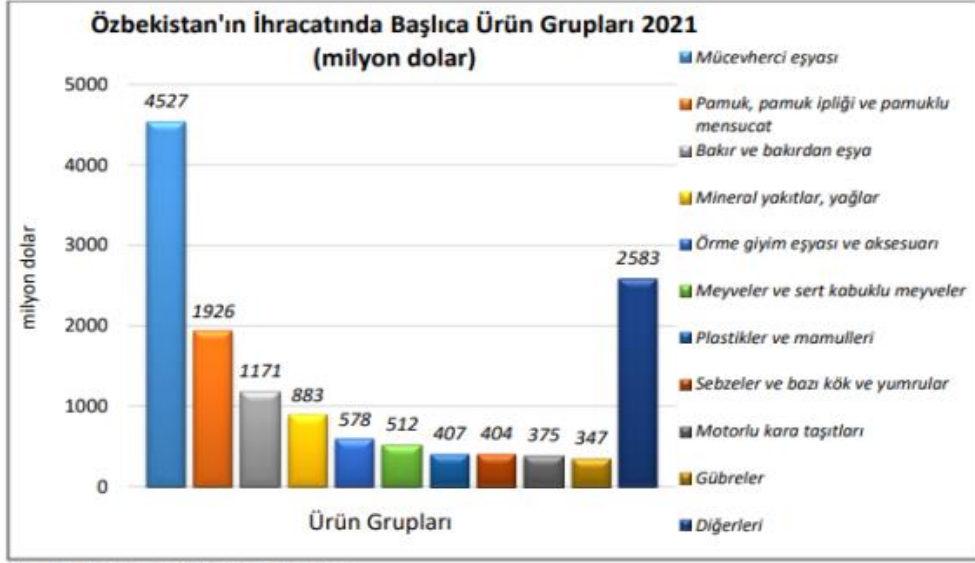
Özbekistan Orta Asya'nın en önemli makina ve ağır donanım üreticisidir. Çıkarılan doğal gaz boru hattı ile komşu Cumhuriyetlerine de gönderilir. En önemli hafif sanayi ürünleri pamuklu ve ipekli kumaştır.

Özbekistan yeraltı kaynakları bakımından çok zengindir. Navoi eyâletinde bulunan zengin tabii gaz, altın ve uranyum yatakları, bölgenin hızla gelişmesine sebep olmuştur. Bölgede çimento fabrikası, büyük kimyâ sanâyii ve elektrik santrali kurulmuştur. Zarafşan'daki Muruntau'da bulunan altın mâdeninden senede 80 tona yakın altın çıkarılmakta olup, bu miktar dünyadaki en büyük altın ocaklarının üretiminden fazladır. Çıkarılan mâdenler eyâlet merkezi Navoi'de işlenmektedir. Özbekistan sanayisi daha çok petro-kimya ağırlıklıdır.

Dış Ticaret Genel Durum

2021 yılında 14 milyar dolarlık ihracatla dünyada 81. sırada olan ülkenin ihracat yaptığı başlıca ülkeler Çin, Rusya, Türkiye, Kazakistan ve Kırgızistan'dır. Ülkenin ihracatında Türkiye %11,7 paya sahiptir. Ülkenin 2021 yılında ihraç ettiği başlıca ürünler; altın (platin kaplamalı altın dahil; pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham); petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar ve etilen polimerleridir. 2021 yılında 24 milyar dolarlık ithalatla dünyada %0,1 pay ile 73. sırada olan ülkenin ithalat yaptığı başlıca ülkeler Rusya, Çin, Kazakistan, G. Kore ve Türkiye'dir. Ülkenin ithalatında Türkiye %7 paya sahiptir. 2021 yılında ithal ettiği başlıca ürünler; tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış); karayolu taşıtları için aksam ve parçalar; petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar; buğday, mahlut ve otomobillerdir.

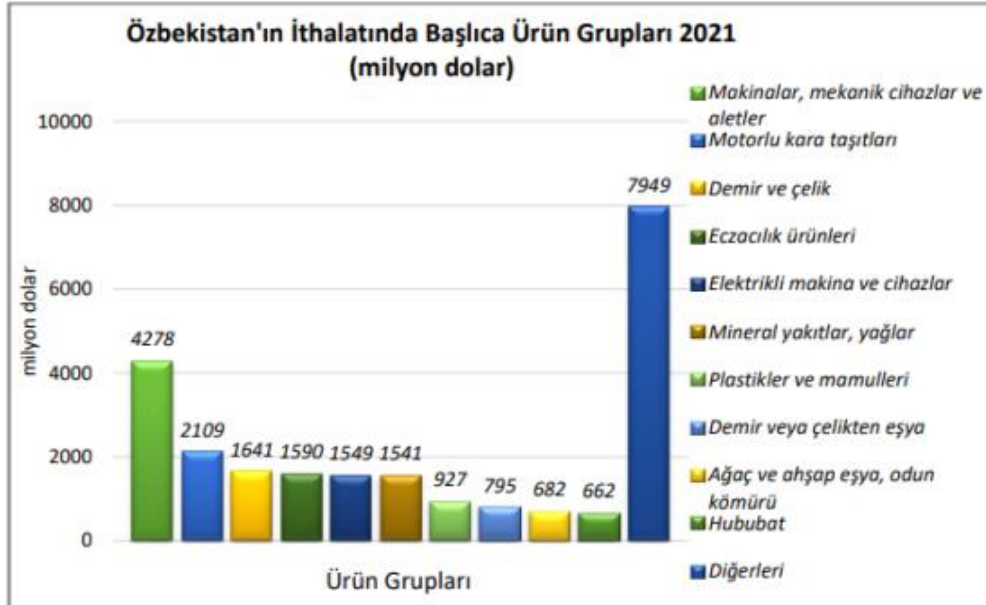
İhracat

Kaynak: Trademap, Özbekistan Verileri

2021 yılında 24 milyar dolarlık ithalatla dünyada %0,1 pay ile 73. sırada olan ülkenin ithalat yaptığı başlıca ülkeler Rusya, Çin, Kazakistan, G. Kore ve Türkiye'dir. Ülkenin ithalatında Türkiye %7 paya sahiptir. 2021 yılında ithal ettiği başlıca ürünler; tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar; karayolu taşıtları için aksam ve parçalar; petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar; buğday, mahlut ve otomobillerdir.

İthalat

Kaynak: Trademap, Özbekistan Verileri

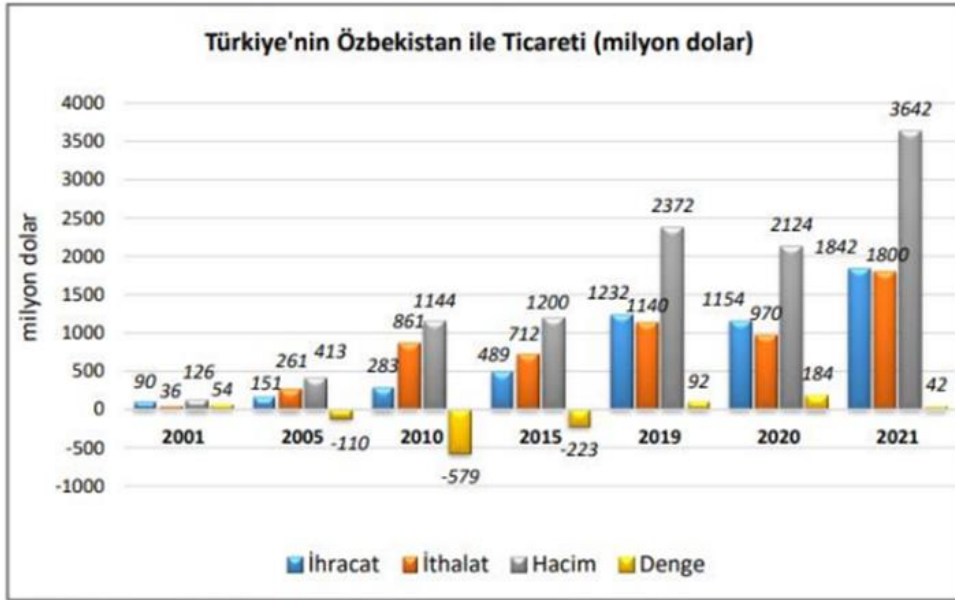
Türkiye-Özbekistan Ticari İlişkiler

Özbekistan'a 2021 yılında ihracatımız yaklaşık 2 milyar dolar olmuştur. İhraç ettiğimiz başlıca ürünler; sıvı veya tozları püskürtmeye, dağıtmaya mahsus mekanik cihaz, yangın söndürme cihazları, yangın ve kum püskürtme makineler; tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış); plastikten hortumlar, borular ve bağlantı elemanları (manşon, nipel, dirsek, flanşlar, vb.); hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya ve demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb. ürünlerdir. 2021 yılında ülkeden ithalatımız ise yaklaşık 2 milyar dolar olmuştur. Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham); pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) bakır teller; işlenmemiş çinko ve etilen polimerleri (ilk şekillerde) ithal edilen başlıca ürünlerdir. 2021 yılında Özbekistan ile ticarete Türkiye'nin 42 milyon dolar dış ticaret fazlası vermiştir.

Cumhurbaşkanı Mirziyoyev'in görevi devralmasının ardından her alanda hızla gelişen ilişkilerimize uygun olarak dış ticaret hacmimizde de kayda değer bir artış yaşandığı görülmektedir.

Türk şirketleri en çok Taşkent, Semerkant ve Fergana bölgelerinde iş yaparken Türk iş insanları özellikle tekstil, inşaat, sanayi, sağlık, ticaret ve tarım sektörlerinde faaliyet gösteriyor. Türk şirketlerinin Özbekistan'daki yatırımları 1,5 milyar dolar seviyesinde bulunuyor. Müteahhitlik firmaları da Özbekistan'da bugüne kadar 5 milyar dolarlık 241 projeye imza attı. Özbekistan'da geçen yıl 407 Türk sermayeli şirket kuruldu ve toplam Türk şirketi sayısı 2021'de 1916'ya ulaştı. Türkiye bugün ülkedeki yabancı şirketler arasında Rusya ve Çin'den sonra üçüncü sırada yer alıyor.

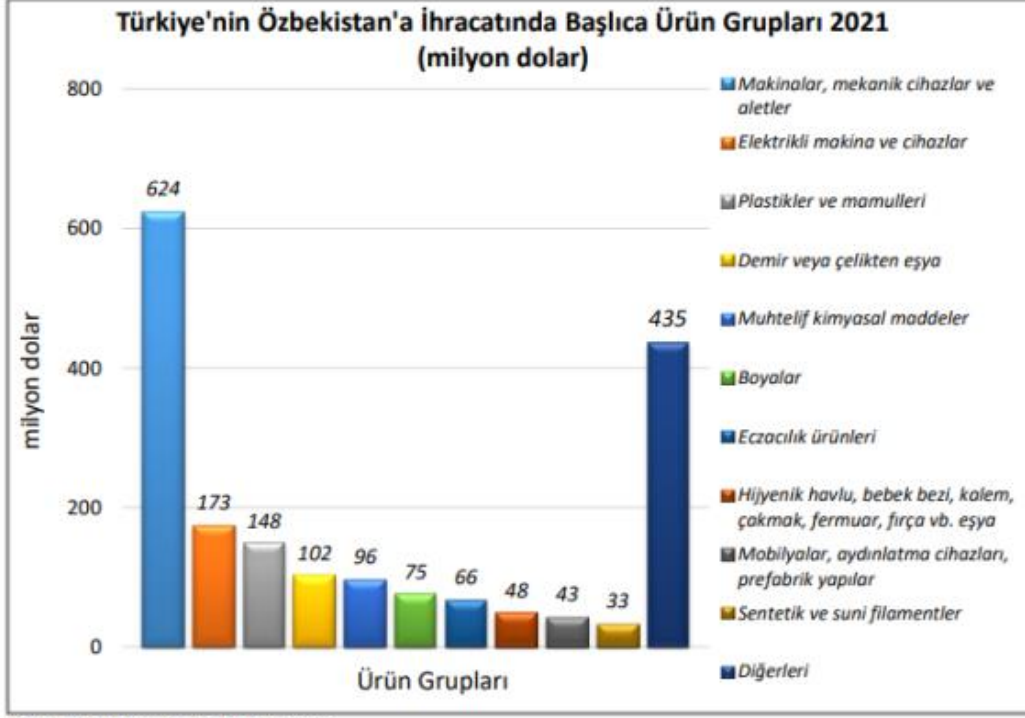
Türkiye- Özbekistan Ticari İlişkileri

Kaynak: Trademap, Türkiye Verileri

Gerek inşaat, altyapı gerekse ürün ve hizmet alanlarında çeşitli ihtiyaçları bulunan ülkede Türk iş insanları için çok büyük potansiyel var. Özbekistan'ın 2021-2026 vizyonunda otoyollar, enerji tesisleri, hastaneler, okullar, fabrikalar gibi çok sayıda önemli ihtiyaç mevcut. Bu dönem kapsamında önemli finans kuruluşlarıyla planlanan yaklaşık 14 milyar dolarlık (yap-işlet-devret) projeler de bulunuyor. Ülkede Türk firmaları için her alanda fırsatlar var.

Türkiye'den Özbekistan'a İhraç Edilen Başlıca Ürünler

Raylı Ulaşım Sistemleri

Özbekistan Demiryolları, demiryolu taşımacılığı hizmeti veren kamu şirketidir. 1994 yılında kurulmuştur. Şirket, ülkedeki tüm demiryollarının sahibi ve işletmecisidir. Özbekistan'da ulaşım başlıca Taşkent, Semerkand, Buhara, Çarçay ve Fergana arasındaki 3000 km'lik demiryolu ile sağlanmakta olup Mart 2017 itibarıyla, ana demiryolu ağının toplam uzunluğu 4.669 km'dir. Bunun 2.446 km'si elektrikli hattır. Özbekistan'da Raylı sistemlerde Rus standartları kullanılmakta olup ray açıklığı 1520 mm'dir. Özbekistan Demiryolları toplam 54.700 kişiyi istihdam etmektedir.

Yüksek Hızlı Tren Hattı: Özbekistan'da yüksek hızlı demiryolu, Özbekistan Demiryolları tarafından konvansiyonel hatlar üzerinde modernize edilmiş, Afrosiyob markalı Talgo 250 treni kullanan 600 km'lik hat ve hizmetlerden oluşmaktadır.

Uluslararası Demiryolu Hatları: Ana demiryolu hattı, Trans-Hazar Demiryolu'nun Taşkent'i Amu Darya'ya bağlayan kısmıdır. Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Türkmenistan ile demiryolu bağlantıları vardır. Banliyö hatları sadece başkent Taşkent çevresinde bulunmaktadır.

Taşkent merkez tren istasyonunda toplam uzunluğu 4 bin 500 kilometreyi aşan Türkiye-İran-Türkmenistan-Özbekistan yeni demiryolu güzergahının açılışı yapıldı. Bu güzergah, Özbekistan'dan uluslararası pazarlara mal taşımak için önemli bir fırsat sunuyor.

Metro hatları: Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te bulunan bir metro ağı bulunuyor. Taşkent metrosu, Sovyetler Birliği'nde inşa edilen yedinci metro olup 1977 yılında açılmıştır. Taşkent metrosu üç hattan oluşmakta olup, 36.2 kilometre uzunluğa ve 29 istasyona sahiptir. Günümüzde de Almatı metrosu ile birlikte Orta Asya'daki iki metro sisteminden biridir. Eski Sovyet metrolarının çoğu gibi çok derindir ve istasyonları oldukça gösterişli bir şekilde dekore edilmiştir.

Hâlihazırda turizm, tarım, tekstil, enerji ve madencilik alanında ortak çalışmaları bulunan Türkiye ve Özbekistan, ulaştırma alanında da Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları ve Özbek Demiryolları arasında iş birliği sağladı.

Yaptığımız ziyarette Özbekistan Demiryolları 350 km/saat hıza sahip yüksek hızlı tren hattı ve yüksek hızlı tren hatları ihtiyaçları olduğunu belirtmiş olup Çin, İspanya ve G.Kore'den teklif aldığını belirtmiş ve Türkiye'den de teklif almak istediklerini bildirmişlerdir.

Özbekistan gezisi bize neler öğretti ?

1. Türk Dünyası'nın günümüzden 1200 sene önce bilime ve bilim insanlarına ne derece önem verdiğini,
2. Özbekistan'ın Türklere başta gönül kapısı olmak üzere tüm kapılarının her zaman açık olduğunu,
3. Tarihi ipek yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezi olduğunu,
4. Bu bölgenin muhteşem güzelliklerle, maddi ve manevi değerlerle, nice güzelliklerle dolu olduğunu, insana huzur verdiğini,
5. Şehir planlaması doğru yapılırsa ne derece muhteşem, temiz ve pırıl pırıl yaşam merkezleri ortaya çıkacağını,
6. Son 40-50 yılda meyve ve sebzelerimizde kaybolan lezzetin bir kader olmadığını ve bu konuda Özbekistan'dan çok şey öğrenebileceğimizi,
7. Biraz dikkat edince dilimizin birbirine ne kadar yakın olduğunu,
8. İmam Buhari'nin burada doğduğunu ve hadisleri burada yazılı hale getirdiğini,
9. Daha çok filozof yönüyle tanınan ancak aynı zamanda hekim, astronom, şair, matematikçi ve hukukçu olan İbni Sina'nın da burada yaşadığını ve Buhara'lı olduğunu,
10. Uluğ Bey tarafından yaptırılan gözlem evinin zamanının en ilerisi ve bilim tarihi içerisinde önemli olduğunu, Türk astronom ve matematikçi Ali Kuşçu'nun burada yetiştiğini,

11. Emir Timur'un ülkede ne çok sevildiğini,
12. Devlet ve bilim insanı Ali Şir Nevai'nin burada yaşadığını,
13. Bölgede anlatılan hikaye ve atasözlerinin bizimkilere çok benzediğini, Nasrettin hoca fıkralarının burada da çok ünlü olduğunu,
14. "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin merkezinde yer alan bir ülke ve Enerji kaynaklarının ülkenin en az 100 yıllık ihtiyacını karşılayabilecek durumda olduğunu,
15. Özbekistan'ın hemen hemen her bölgesinde tarım, hayvancılık ve el işi dokuma'nın çok önemli olduğunu, etsiz yemek olmadığını, pilavın Özbek mutfağının vazgeçilmezi olduğunu, pamuğun tekstil'de en önemli ürün olduğunu,
16. Taşkent'in 1966'dan önce Orta Asya'nın en büyük şehri olduğunu, 1966 yılında meydana gelen depremde büyük zarar gördüğünü,
17. Yüzyılların verdiği bütün tahribata rağmen o dönemde oluşmuş medeniyetin mükemmelliğini hala yansıttığını,
18. Manevi yolculukta İmam Buhari, İmam Tirmizi, İmam Maturidi, M. Bahaeddin Şah-ı Nakşibendi, Ali Şir Nevai, Ubeydullah Ahrar, Abdulhalik Gocduvani, Arif-i Rivgeri, Ali Ramitani, Emir Kûlal, M.İnciri Fagnevi gibi birçok İslam aliminin burada yaşadığı mekanların ziyaret edilebileceğini,
19. Selamlaşmanın genellikle elini kalbinin üstüne koyarak yapıldığı, Özbek kelimesinin yiğit ve cesur anlamına geldiğini,
20. Nüfusun % 88'inin müslüman olduğunu,
21. Özbekistan'ın gönül coğrafyamız içinde önemli bir yer tuttuğu ve mutlaka ilk fırsatta ziyaret edilmesi gerektiğini,
22. OSTİM' in her yönüyle "farklı" bir OSB olduğunu ve başta Özbekistan olmak üzere tüm Türk ve İslam coğrafyasında örnek bir model teşkil ettiğini,

ÖĞRENDİK.